

Giá trị lý luận và thực tiễn của tác phẩm “Đạo đức cách mạng” đối với công tác xây dựng Đảng hiện nay

NGUYỄN XUÂN THẮNG*

Nâng cao đạo đức cách mạng của cán bộ, đảng viên và mọi tầng lớp nhân dân ta là chiến lược lâu dài của Đảng ta, là yếu tố làm nên thắng lợi bền vững cho sự nghiệp cách mạng của dân tộc, vì một nước Việt Nam xã hội chủ nghĩa “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”. Tác phẩm “Đạo đức cách mạng” của Chủ tịch Hồ Chí Minh là những chỉ dẫn quý báu về việc xây dựng nhân cách, phẩm chất và giá trị cao quý của người làm cách mạng, cũng là thông điệp về xây dựng một đảng cầm quyền liêm chính, trong sạch, vững mạnh, trí tuệ và bản lĩnh ngang tầm nhiệm vụ mà Tổ quốc và nhân dân giao phó.

Sau khi cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp kết thúc thắng lợi, ở miền Bắc, nhân dân ta bắt đầu công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội, trở thành hậu phương lớn cho sự nghiệp đấu tranh giải phóng miền Nam, thống nhất nước nhà. Ngay trong bối cảnh mới của sự nghiệp cách mạng, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã sớm nhận thấy những khó khăn, phức tạp của chặng đường trước mắt, nhất là những bất cập, hạn chế trong công tác cán bộ; trong đó nguy cơ suy thoái về tư tưởng chính trị, phẩm chất đạo đức, lối sống bất nguồn

từ chủ nghĩa cá nhân có thể gây hại to lớn cho sự nghiệp của Đảng, của dân tộc và nhân dân ta. Xuất phát từ thực tiễn ấy, Chủ tịch Hồ Chí Minh viết tác phẩm *Đạo đức cách mạng*. Bài viết đăng trên Tạp chí Học tập - tạp chí lý luận của Đảng, nay là Tạp chí Cộng sản, vào tháng 12-1958.

60 năm đã trôi qua, nhưng tác phẩm *Đạo đức cách mạng* của Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn còn vẹn nguyên giá trị lý luận và thực tiễn sâu sắc, mang tính thời sự, có ý nghĩa giáo dục to lớn, chỉ đạo cho công tác xây dựng, chỉnh đốn Đảng và trở thành phương

châm hành động, tu dưỡng, rèn luyện của mỗi cán bộ, đảng viên hôm nay.

Nâng cao đạo đức cách mạng, quét sạch chủ nghĩa cá nhân - dòng chảy xuyên suốt trong tư tưởng Hồ Chí Minh về đạo đức của cán bộ, đảng viên và công tác xây dựng, chỉnh đốn Đảng

Trong suốt cuộc đời, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn quan tâm đến công tác giáo dục lý tưởng và đạo đức cách mạng

* GS, TS, Bí thư Trung ương Đảng, Chủ tịch Hội đồng Lý luận Trung ương, Giám đốc Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Thăm đến Hùng, Chủ tịch Hồ Chí Minh căn dặn các chiến sĩ: "Các vua Hùng đã có công dựng nước, Bác cháu ta phải ra sức giữ nước"

ÀM THƯỜNG

cho những người yêu nước, cán bộ, đảng viên, thanh niên và cho quần chúng nhân dân. Hầu như bài nói, bài viết nào của Người cũng đều đề cập đến vấn đề đạo đức cách mạng. Trong bản *Di chúc* để lại cho toàn Đảng, toàn dân và toàn quân ta trước lúc đi xa, Người vẫn đau đáu dặn dò: "Đảng ta là một đảng cầm quyền. Mỗi đảng viên và cán bộ phải thật sự thấm nhuần *đạo đức cách mạng*, thật sự cần kiệm liêm chính, chí công vô tư. Phải giữ gìn Đảng ta thật trong sạch, phải xứng đáng là người lãnh đạo, là người đày tớ thật trung thành của nhân dân"⁽¹⁾.

Là một danh nhân văn hóa thế giới, Chủ tịch Hồ Chí Minh thấu hiểu những điểm mạnh, điểm yếu của một xã hội Á Đông duy tình, vốn vẫn còn nhiều truyền thống cổ hủ, thói quen lạc hậu. Khác với tư tưởng duy lý của các cuộc cách mạng dân chủ tư sản phương Tây, Người nhận ra rằng, sự nghiệp cách mạng Việt Nam phải bắt đầu từ việc "làm cho dân giác ngộ"⁽²⁾; phải giáo dục đạo đức cách mạng và xây dựng được những con người cách mạng chân chính. Đây là nguồn cội để khơi dậy chủ nghĩa yêu nước, sức mạnh của toàn dân tộc và chủ nghĩa anh hùng

cách mạng Việt Nam. Đạo đức cách mạng là nền tảng để kiên định giương cao ngọn cờ độc lập dân tộc gắn liền với chủ nghĩa xã hội, làm nên giá trị cao quý của một chính đảng kiểu mới, là trí tuệ, "là đạo đức, là văn minh"⁽³⁾.

Ngay từ phần mở đầu của tác phẩm *Đường Kách mệnh* in năm 1927, cuốn giáo trình đầu tiên để truyền bá chủ

(1) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội, 2011, t. 15, tr. 622

(2) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sđđ, t. 2, tr. 288

(3) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Sđđ, t. 12, tr. 403

ngĩa Mác - Lê-nin vào thực tiễn cách mạng Việt Nam, Người đã viết về tư cách một người cách mạng. Đó là những phẩm chất, yêu cầu đối với người tự nguyện đi theo con đường cứu nước, cứu dân, giải phóng dân tộc, tin tưởng và đi theo chủ nghĩa Mác - Lê-nin. Cùng với lý luận cách mạng tiến phong soi đường, đảng cách mạng tiến phong trước tiên cần những người cách mạng để có thể gánh vác được trách nhiệm cách mạng tiến phong. Điều này tiếp tục được Người làm rõ hơn, nhấn mạnh hơn, nhắc lại nhiều lần ở những tác phẩm sau này, như "Sửa đổi lối làm việc", "Đời sống mới", "Thi đua ái quốc", "Dân vận",... và được đúc kết một cách có hệ thống trong tác phẩm *Đạo đức cách mạng* và bài báo cuối cùng của Người về xây dựng Đảng với tiêu đề "*Nâng cao đạo đức cách mạng, quét sạch chủ nghĩa cá nhân*", đăng trên Báo Nhân dân, ngày 3-2-1969.

Trong tác phẩm *Đạo đức cách mạng*, Chủ tịch Hồ Chí Minh nêu rõ: "Làm cách mạng để cải tạo xã hội cũ thành xã hội mới là một sự nghiệp rất vẻ vang, nhưng nó cũng là một nhiệm vụ rất nặng nề, một cuộc đấu tranh rất phức tạp, lâu dài, gian khổ. Sức có mạnh mới gánh được nặng và đi được xa. Người cách mạng phải có *đạo*

đức cách mạng làm nền tảng, mới hoàn thành được nhiệm vụ cách mạng vẻ vang"⁽⁴⁾.

Phẩm chất đạo đức cách mạng đầu tiên phải là "quyết tâm suốt đời đấu tranh cho Đảng, cho cách mạng". Đây là "điều chủ chốt nhất", "tiêu chuẩn số một" của người cách mạng. Khi tự nguyện đứng trong hàng ngũ của Đảng, mỗi đảng viên phải nhận thức rõ trách nhiệm của bản thân là tự nguyện cống hiến, tự nguyện hy sinh, quyết tâm suốt đời đấu tranh cho Đảng, cho cách mạng; tuyệt đối trung thành với mục tiêu, lý tưởng của Đảng và của dân tộc.

Hai là, phải "ra sức làm việc cho Đảng, giữ vững kỷ luật của Đảng, thực hiện tốt đường lối, chính sách của Đảng"⁽⁵⁾. Quyết tâm làm việc, đấu tranh cho Đảng phải được thể hiện bằng những hành động cụ thể, mang lại kết quả cụ thể trong thực tế, giúp hiện thực hóa mục tiêu, lý tưởng của Đảng; đồng thời giúp Đảng không ngừng được xây dựng trong sạch, vững mạnh, hoàn thành sứ mệnh lịch sử mà nhân dân giao phó.

Ba là, phải "đặt lợi ích của Đảng và của nhân dân lao động lên trên, lên trước lợi ích riêng của cá nhân mình. Hết lòng hết sức phục vụ nhân dân. Vì Đảng, vì dân mà đấu tranh quên mình,

gương mẫu trong mọi việc"⁽⁶⁾. Đảng ta không có lợi ích nào khác ngoài lợi ích của nhân dân, của dân tộc. Lợi ích của mỗi cán bộ, đảng viên nằm trong và tuyệt đối phục tùng lợi ích chung của Đảng, của dân tộc. Cán bộ, đảng viên phải là những tấm gương sáng trong phụng sự Đảng, phục vụ nhân dân. Nhận thức sâu sắc về tác dụng to lớn của việc giáo dục nêu gương, Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ: trong Đảng ta, nhiều đồng chí đã vì dân, vì Đảng mà oanh liệt hy sinh, đã nêu gương chói lọi của đạo đức cách mạng chí công vô tư cho tất cả chúng ta học tập.

Bốn là, "ra sức học tập chủ nghĩa Mác - Lê-nin, luôn luôn dùng tự phê bình và phê bình để nâng cao tư tưởng và cải tiến công tác của mình và cùng đồng chí mình tiến bộ"⁽⁷⁾. Người chỉ ra rằng: "có học tập lý luận Mác - Lê-nin mới củng cố được đạo đức cách mạng, giữ vững lập trường, nâng cao sự hiểu biết và trình độ chính trị, mới làm được tốt công tác Đảng giao phó cho mình"⁽⁸⁾. Học tập chủ nghĩa Mác - Lê-nin là học tập "tinh thần xử trí mọi việc", là học tập những "chân lý phổ biến" của chủ nghĩa Mác - Lê-nin, học để mà làm, lý

(4), (5), (6), (7), (8) Hồ Chí Minh: *Toàn tập, Sđd*, t. 11, tr. 601, 603, 611

luận đi đôi với thực tiễn; tránh học tập một cách máy móc, giáo điều, hoặc học để làm trang sức.

Chủ tịch Hồ Chí Minh quan niệm, muốn nâng cao đạo đức cách mạng, trước hết phải quét sạch chủ nghĩa cá nhân, cũng giống như phải quét dọn nhà cửa sạch sẽ rồi mới khiêng vào bàn ghế, giường tủ mới mua sắm được⁽⁹⁾. Chủ nghĩa cá nhân chính là vết tích xấu nhất, nguy hiểm nhất của xã hội cũ, “là một thứ rất gian xảo, xảo quyệt; nó khéo dỗ dành người ta đi xuống dốc”; “bất kỳ việc gì cũng xuất phát từ lòng tham muốn danh lợi, địa vị cho cá nhân mình, chứ không nghĩ đến lợi ích của giai cấp, của nhân dân”. Bản chất chủ nghĩa cá nhân là “trái ngược với chủ nghĩa tập thể”, “trái ngược với đạo đức cách mạng”, “là một kẻ địch hung ác của chủ nghĩa xã hội”.

Chủ nghĩa cá nhân có những biểu hiện rất đa dạng, như yêu cầu hưởng thụ, nghỉ ngơi, muốn lựa chọn công tác theo ý mình, không muốn làm công tác mà đoàn thể giao phó; muốn địa vị cao, nhưng lại sợ trách nhiệm nặng; “kể công” với Đảng, muốn Đảng “cảm ơn”, đòi ưu đãi, đòi danh dự, địa vị và nếu không thỏa mãn yêu cầu của họ thì họ oán trách Đảng; kiêu ngạo, công thần, tự cao

tự đại; phê bình người khác mà không muốn người khác phê bình mình, không tự phê bình hoặc tự phê bình một cách không thật thà, không nghiêm chỉnh; xem khinh những cán bộ ngoài Đảng; xa rời quần chúng, không muốn học hỏi mà chỉ muốn làm thầy quần chúng; ngại làm công tác tổ chức, tuyên truyền và giáo dục quần chúng,... Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ ra rằng, những người mắc phải bệnh chủ nghĩa cá nhân như vậy thì: “Kết quả là quần chúng không tin, không phục, càng không yêu họ. Chung quy là họ không làm nên trò trống gì”⁽¹⁰⁾.

Bởi vậy, Người nhấn mạnh, chủ nghĩa cá nhân làm “che lấp đạo đức cách mạng”; là một thứ bệnh gốc, bệnh mẹ “để ra trăm thứ bệnh nguy hiểm: quan liêu, mệnh lệnh, bè phái, chủ quan, tham ô, lãng phí, v.v.”⁽¹¹⁾ và luôn chờ dịp để ngóc đầu dậy, nên quét sạch chủ nghĩa cá nhân là việc làm đầu tiên, đồng thời phải làm thường xuyên để bảo vệ uy tín của Đảng, giữ gìn sự đoàn kết, thống nhất trong Đảng, giữ cho Đảng luôn trong sạch. Quét sạch chủ nghĩa cá nhân, nâng cao đạo đức cách mạng là nhiệm vụ trọng yếu, đây bản lĩnh của xây dựng, chỉnh đốn đảng - một việc mà theo Người, phải làm liên tục, thường xuyên, lâu dài, khi cách mạng

gặp khó khăn để xây dựng thái độ bình tĩnh, sáng suốt kiên định lập trường, lý tưởng, cũng như khi cách mạng trên đà thắng lợi, đi ngăn ngừa bệnh kiêu ngạo chủ quan, tự mãn⁽¹²⁾.

Tác phẩm “Đạo đức cách mạng” là chỉ dẫn quý báu cho việc tu dưỡng, rèn luyện tư tưởng, đạo đức, tác phong của cán bộ, đảng viên

Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định: “Muốn rèn luyện đạo đức cách mạng, thì chúng ta phải ra sức học tập, tu dưỡng, tự cải tạo để tiến bộ mãi”, bởi “Đạo đức cách mạng không phải trên trời sa xuống. Nó do đấu tranh, rèn luyện bền bỉ hàng ngày mà phát triển và củng cố. Cũng như ngọc càng mài càng sáng và vàng càng luyện càng trong”⁽¹³⁾.

(9) Vũ Kỳ: Bác Hồ viết bài báo “Nâng cao đạo đức cách mạng quét sạch chủ nghĩa cá nhân” Báo Nhân Dân, ngày 30-1-1999

(10), (11) Hồ Chí Minh: Toàn tập, Sđd, t. 11, tr. 609, 611

(12) Xem: Phát biểu của đồng chí Lê Khả Phiêu, Tổng Bí thư Ban Chấp hành Trung ương Đảng, bế mạc Hội nghị lần thứ sáu (lần 2) Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa VIII, Tạp chí Cộng sản số 4 (2-1999)

(13) Hồ Chí Minh: Toàn tập, Sđd, t. 11, tr. 612

Học tập, tu dưỡng đạo đức cách mạng không chỉ ở nhà trường, mà ở mọi lúc, mọi nơi, trong những điều kiện và hoàn cảnh khác nhau, trong hoạt động lý luận và thực tiễn; trong đời tư cũng như trong sinh hoạt cộng đồng; trong các mối quan hệ với mình, với người và với công việc. Tháng 9-1949, trong buổi lễ khai giảng lớp học đầu tiên của Trường Đảng cao cấp mang tên Nguyễn Ái Quốc, tại vùng Định Hóa, Thái Nguyên, Chủ tịch Hồ Chí Minh căn dặn: “Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự đoàn thể, giai cấp và nhân dân, Tổ quốc và nhân loại”. Lời di huấn đó đã trở thành tôn chỉ mục đích trong công tác đào tạo cán bộ của Đảng, trong việc học tập và tu dưỡng đạo đức cách mạng mà mỗi cán bộ, đảng viên đều phải thấm nhuần, ghi nhớ.

Trong khi kiên quyết đấu tranh phòng, chống chủ nghĩa cá nhân, Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng rất cần trọng nhắc nhở chúng ta không nên hiểu và làm việc này một cách máy móc mà cần phân biệt một cách khoa học, tinh tế giữa chủ nghĩa cá nhân vị kỷ như một thế giới quan xấu xa, sự lệch lạc thái quá của bệnh cá nhân chủ nghĩa với lợi ích chính đáng của cá nhân. Đấu tranh chống chủ nghĩa cá nhân không phải là

“giày xéo lên lợi ích cá nhân”, không phải là chống cá nhân. Coi thường cá nhân, phủ nhận cá nhân là điều đi ngược với tinh thần biện chứng mác-xít, bởi: “Mỗi người đều có tính cách riêng, sở trường riêng, đời sống riêng của bản thân và của gia đình mình. Nếu những lợi ích cá nhân đó không trái với lợi ích của tập thể thì không phải là xấu”⁽¹⁴⁾. Theo Người, “Chúng ta không sợ sai lầm, chỉ sợ phạm sai lầm mà không quyết tâm sửa chữa”⁽¹⁵⁾. Do đó, thật thà tự phê bình và thành khẩn phê bình là “vũ khí sắc bén”, góp phần phát hiện sớm những biểu hiện của chủ nghĩa cá nhân, những sai lầm, khuyết điểm của cán bộ, đảng viên để kịp thời chỉnh đốn, sửa chữa; đặc biệt là phải phát huy vai trò tích cực giám sát của nhân dân trong thực hiện tự phê bình và phê bình.

Để đáp ứng yêu cầu phát triển mới của đất nước, cùng với việc coi “phát triển kinh tế - xã hội là trung tâm”, Văn kiện Đại hội lần thứ XII của Đảng xác định: “xây dựng Đảng là then chốt”. Đặc biệt, trong nhiệm kỳ XII, Đảng đã hết sức chú trọng công tác xây dựng Đảng toàn diện, cả về tư tưởng chính trị, tổ chức, cán bộ và đạo đức, trong đó công tác cán bộ, lựa chọn những người có đức, có tài, tuyệt đối trung thành với lý tưởng của

Đảng là “then chốt” của “nhiệm vụ then chốt”.

Thời gian qua, Bộ Chính trị, Ban Bí thư và Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XII đã ban hành nhiều chỉ thị, nghị quyết quan trọng, như Nghị quyết của Hội nghị Trung ương 4, về *tăng cường xây dựng, chỉnh đốn Đảng, ngăn chặn, đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, những biểu hiện “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa” trong nội bộ*; Chỉ thị số 05-CT/TW của Bộ Chính trị, về *đẩy mạnh học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh*; Nghị quyết của Hội nghị Trung ương 7, về *tập trung xây dựng đội ngũ cán bộ các cấp, nhất là cấp chiến lược đủ phẩm chất, năng lực và uy tín, ngang tầm nhiệm vụ*; Quy định số 08-QĐ/TW của Ban Chấp hành Trung ương, về *trách nhiệm nêu gương của cán bộ, đảng viên, trước hết là Ủy viên Bộ Chính trị, Ủy viên Ban Bí thư, Ủy viên Ban Chấp hành Trung ương*. Và sắp tới, Bộ Chính trị sẽ ban hành Quy định về kiểm soát quyền lực và chống chạy chức, chạy quyền; Ban Bí thư sẽ ban hành Chỉ thị về nâng cao chất lượng kết nạp đảng viên và rà soát, sàng lọc, đưa những người không còn đủ tư

(14), (15) Hồ Chí Minh: *Tàn tập, Sđd*, t. 11, tr. 610, 608

cách đảng viên ra khỏi Đảng,... Trung ương xác định, đây là những nhiệm vụ cần thực hiện cấp bách và thường xuyên của các tổ chức đảng, các cấp chính quyền, các tổ chức chính trị - xã hội, các địa phương, đơn vị theo phương châm chính đốn, xây dựng Đảng toàn diện, trong sạch, liêm chính, vững mạnh, đáp ứng yêu cầu phát triển mới của đất nước và xứng đáng với niềm tin của nhân dân.

Từ thực tiễn công tác xây dựng, chỉnh đốn Đảng, nhất là công tác cán bộ của Đảng hiện nay, chúng ta càng thấy rõ các chỉ dẫn về xây dựng đạo đức cách mạng của Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn còn nguyên giá trị và có tính thời sự sâu sắc; càng ý thức được lời dạy của Người: "Một dân tộc, một đảng và mỗi con người, ngày hôm qua là vĩ đại, có sức hấp dẫn lớn, không nhất định hôm nay và ngày mai vẫn được mọi người yêu mến và ca ngợi, nếu lòng dạ không trong sáng nữa, nếu sa vào chủ nghĩa cá nhân"⁽¹⁶⁾.

Việc không ngừng rèn luyện, tu dưỡng đạo đức của cán bộ, đảng viên, cũng giống như việc tạo ra những kháng thể tốt, ngăn chặn, miễn nhiễm, đẩy lùi và làm thất bại mọi âm mưu, thủ đoạn quyết liệt chống phá của các thế lực phản động, thù địch đối với Đảng, Nhà nước và nhân dân ta.

Phải hết sức vững vàng trên nền tảng tư tưởng của Đảng, kiên định chủ nghĩa Mác - Lê-nin, tư tưởng Hồ Chí Minh, tuyệt đối không được dao động, mơ hồ. Phải đặc biệt coi trọng nội dung giáo dục chính trị, tư tưởng; khắc phục bệnh "lười học lý luận chính trị" của cán bộ, đảng viên. Đây là yêu cầu trọng tâm của công tác xây dựng Đảng về chính trị, tư tưởng, đạo đức cách mạng đối với mỗi cán bộ, đảng viên, nhất là cán bộ cấp chiến lược.

Kiên định, vững vàng trên nền tảng tư tưởng phải đi đôi với vận dụng và phát triển sáng tạo lý luận trong thực tiễn. Cán bộ, đảng viên đi học không phải để tiếp nhận những thứ lý luận giáo điều, cu cứng rồi nói lại, hoặc vận dụng một cách máy móc, áp đặt chủ quan; lại càng không được đi học để "lấy bằng, khoe chữ", mà phải học thật sự, trước hết là học về phương pháp tư duy, phương châm hành động, phương cách vận dụng theo tinh thần đổi mới, sáng tạo.

Bối cảnh trong nước và quốc tế đang thay đổi nhanh chóng đòi hỏi đội ngũ lãnh đạo, quản lý các cấp phải thường xuyên được bồi dưỡng, cập nhật kiến thức, kỹ năng theo phương châm "cơ bản, hệ thống, thực tiễn và hiện đại", nhất là luôn bám sát hơi thở của cuộc sống; từ cuộc

sống gần dân, từ nguyện vọng của nhân dân mà học để phục vụ nhân dân. Do đó, công tác đào tạo, bồi dưỡng cán bộ của Đảng phải bám sát thực tiễn, xuất phát từ thực tiễn, cập nhật thực tiễn và tổng kết thực tiễn để phát triển và hoàn thiện.

Mỗi cán bộ, đảng viên cần có ý thức tự giác tu dưỡng, rèn luyện đạo đức hàng ngày và quan trọng hơn là hàng ngày phải "thực hành đạo đức cách mạng". Đảng yêu cầu học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách của Chủ tịch Hồ Chí Minh là để cho cán bộ, đảng viên tự soi mình, sửa mình, tự rèn luyện những phẩm chất: cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư; quét sạch mọi biểu hiện của chủ nghĩa cá nhân vì kỷ để được nhân dân tin yêu, quý mến. Cán bộ, đảng viên không phải chỉ đi tuyên truyền "suông" mà cần thật sự đi đầu, tạo sức lan tỏa trong nhân dân về việc nghiêm túc thực hiện chủ trương, đường lối của Đảng và pháp luật của Nhà nước, đúng như Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dạy: "một tấm gương sống còn có giá trị hơn một trăm bài diễn văn tuyên truyền"⁽¹⁷⁾■

(16) Hồ Chí Minh: *Tàn tập*, Sđd, t. 15, tr. 672

(17) Hồ Chí Minh: *Tàn tập*, Sđd, t. 1, tr. 284